VAN ZOYS TOT SOEST

TIJDSCHRIFT VAN DE
"HISTORISCHE VERENIGING SOEST"

29e JAARGANG nr. 4 - voorjaar 2009

VAN ZOYS TOT SOEST / 29e jaargang nummer 4
Foto omslag: pont nabij veerhuis / Zwarte Willem uit 1956

Historische Vereniging Soest
Opgericht 8 mei 1980.

Bestuur:

Voorzitter	: W.P. de Kam, Emmalaan 3 wim.de.kam@wolmail.nl	(035-5880048)
Secretaris	: Ger Huttinga, Pijperpad 62 g.huttinga@casema.nl	(035-6028201)
Penningmeester	: P.Kuijpers, Nassaulaan 8 pkuijpers@12move.nl	(035-6013060)
Overige leden	: R.H. Kruiswijk, Driehoeksweg 10 kruiswyk@wanadoo.nl	(035-6011084)
	Mevr. H. Roskam, Disselboom 58 hanneke@roskam.nu	(035-6018750)
	F.J.M. Stokhof de Jong, Korte Kerkstraat 1 stokhof-dejong@planet.nl	(6090833)
	P. v.d. Weij, P.C. Hooftlaan 34 petervanderweij@tiscali.nl	(035-6015779)
	C.N. Uyland, van Lenneplaan 5c cuyland@xs4all.nl	(035-6013639)
Redactiecommissie	: J.E.J. Hilhorst, W.P. de Kam, W.C.J.M. Peters	
Redactie-adres	: Plasweg 57a, 3768 AL, telefoon: 035 - 6018639 E-Mail: johhilh@wanadoo.nl	
Homepage	: www.oudsoest.nl	

Omslag : W. Routers
Grafische verzorging : Drukkerij Practicum BV, Torenstraat 22a, Soest

Alle rechten voorbehouden. Overname uit deze uitgave is alleen toegestaan na schriftelijke toestemming van het bestuur van de Historische Vereniging Soest.

''t VRIJE VOLK VAN ZOEST' BATAAFSE REVOLUTIE IN SOEST, 1795-1802 (1)

Mieke Heurneman

Dit artikel[1] verschijnt in twee delen en is een vervolg op de artikelen '"Ruste eenigheyd & welvaaren." Onderzoek naar de elite van Soest rond 1750' en 'Patriotten, Prinsgezinden en Pruisen. Onderzoek naar de elite van Soest rond 1787', die in 2007 en 2008 zijn verschenen in *Van Zoys tot Soest*. De artikelen maken deel uit van het lacuneonderzoek naar de bestuurlijke elite in de provincie Utrecht in de achttiende en negentiende eeuw in het kader van het project '*Waard om te weten*', dat is opgezet door Landschap Erfgoed Utrecht.

De komst van de Fransen

De jaren '80 van de achttiende eeuw waren een roerige periode geweest. Stadhouder Willem V had met moeite en dankzij de hulp van zijn zwager, de Pruisische koning Frederik Wilhelm II, de macht weten te behouden. Na de komst van het Pruisische leger waren veel radicale patriotten (tegenstanders van de stadhouder) uit de Republiek naar Frankrijk gevlucht. Daar vond in 1789 de Franse Revolutie plaats, waarin de idealen Vrijheid, Gelijkheid en Broederschap hoogtij vierden. De Fransen wilden deze idealen ook buiten hun grenzen verspreiden. Zo had Frankrijk in 1793 de oorlog verklaard aan de Republiek en aan Engeland. De Fransen wonnen snel terrein. Een Engels tegenoffensief in de Betuwe kon hen niet tegenhouden. In januari 1795 konden de Fransen uiteindelijk doorstoten. De grote rivieren waren bevroren, zodat ze die makkelijk konden oversteken. Op 16 januari gaven de Staten van Utrecht zich over aan de Franse generaal Charles Pichegru.

Met het Franse leger kwamen ook patriotten terug, die in 1787 waren de Republiek waren ontvlucht. Samen met de patriotten die hier waren achtergebleven en met hulp van het Franse leger voerden ze hier de Bataafse Revolutie door. De Rechten van de Mens en de idealen van Vrijheid, Gelijkheid en Broederschap vormden daarvoor de basis. Stadhouder Willem V werd afgezet en vluchtte naar Engeland. Op verschillende niveaus moesten de zittende oranjegezinde

[1] Met dank aan Gérard Derks voor zijn opmerkingen bij een eerdere versie van dit artikel.

bestuurders het veld ruimen en werden zij vervangen door aanhangers van de revolutie. Zo werd op 25 januari het Utrechtse stadsbestuur afgezet en drie dagen later gebeurde hetzelfde met het provinciebestuur. Dat had voorheen uit drie leden bestaan: de Geëligeerden (die de geestelijkheid vertegenwoordigden), de Ridderschap (die het platteland vertegenwoordigde) en de Steden. Het eerste en tweede lid van de Staten werden afgeschaft. Zij waren immers gebaseerd op de in de ogen van de patriotten vermaledijde standenmaatschappij van voor de revolutie, waarin de gelijkheid tussen burgers ver te zoeken was geweest. Alleen afgezanten van de steden (Utrecht, Amersfoort, Wijk bij Duurstede, Rhenen en Montfoort) bleven in het provinciebestuur over.
De ambachtsheerlijkheden werden opgeheven, wat voor Soest betekende dat het dorp niet meer onder toezicht van ambachtsheer Willem V viel. De dorpsbestuurders van Soest werden dan ook niet langer door hem benoemd, maar konden nu door de Soester bevolking zelf gekozen worden. Op plaatselijk niveau werden overal revolutionaire comités opgericht die de verkiezingen organiseerden.

Kortom, het waren roerige tijden. Wat merkte een dorp als Soest van alle veranderingen die op nationaal niveau plaatsvonden en hoe verliep de revolutie hier? Welke gevolgen had die voor de dorpsbestuurders van Soest? Er zijn veel bronnen bewaard gebleven uit deze periode. De belangrijkste zijn de notulen van de municipaliteit (het dorpsbestuur), die beginnen in februari 1795 en doorlopen tot eind november 1798. Voor de jaren daarna kunnen we gegevens over de samenstelling van het dorpsbestuur aflezen uit

Portret Charles Pichegru door P.C. Coqueret naar H. Ledru (Provinciegeschiedenis p. 85)

buurmeestersrekeningen en uittreksels van notulen van het provinciebestuur.

Bestuurders afgezet

Hoe zag het Soester dorpsbestuur eruit aan de vooravond van de Bataafse Revolutie? Soest werd bestuurd door een buurmeester en zeven schepenen. Onder de schepenen waren er vijf die al decennialang een functie als schepen of als buurmeester hadden vervuld. Zo waren de boeren Willem Fluijt, Toon van den Hoeven, Peter Michielse Dijkman, Jan Otten van Ommeren (die Hees vertegenwoordigde) en winkelier Cornelis van Altena reeds in de jaren 1760 tot het dorpsbestuur toegetreden. In de jaren 1780 hadden molenaar Willem Smits en koopman Geurt Hilhorst zich bij hen gevoegd. Van de zeven schepenen waren er vier gereformeerd en drie katholiek. Officieel was het voor katholieken verboden om bestuursfuncties te bekleden, maar in Soest was de meerderheid van de bevolking katholiek en waren er te weinig gereformeerden die geschikt waren voor een dergelijk ambt. Buurmeester en voorzitter van het dorpsbestuur was sinds 1789 Jacobus van Pembroek, die oorspronkelijk uit Amsterdam kwam en zich kort tevoren permanent op de buitenplaats Hofslot had gevestigd. Deze acht personen hadden vanaf 1789 het dorpsbestuur van Soest gevormd.[2] De Bataafse Revolutie maakte daar ruim vijf jaar later een einde aan.

Wie zich bij de 'Revolutie in Soest' wilde taferelen voorstelt, komt bedrogen uit. De Bataafse Revolutie is hier zeer vreedzaam verlopen. Op maandag 9 februari 1795 had buurmeester Jacobus van Pembroek de belangrijkste dorpelingen bijeengeroepen in het rechthuis. Aanwezig waren de schepenen Willem Fluijt, Toon van den Hoeven, Cornelis van Altena, Geurt Hilhorst en Willem Smits en daarnaast de 25 voornaamste inwoners van Soest. Opmerkelijk is dat twee schepenen, Pieter Michielse Dijkman (notabene de rijkste boer van het dorp[3]) en Jan Otten van Ommeren ontbraken. Waren zij er gewoon toevallig niet of waren ze misschien niet eens uitgenodigd? Waren zij oranjegezind

---

[2] Van de jaren 1791, 1793 en 1794 zijn geen electies (benoemingen) bewaard gebleven, maar wel nominaties. Het lijkt er op dat er in deze jaren ook geen electies hebben plaatsgevonden, wat tot gevolg had dat de zittende bestuurders aanbleven. In de protocollen van acten worden wel steeds de genomineerden genoemd, is er vervolgens ruimte overgelaten om later de uitverkorenen in te vullen, maar dat laatste is nooit gebeurd. Zie Het Utrechts Archief, Dorpsgerechten (Soest), inv.nr. 1912.

[3] Hij werd in een zetting in 1789 het hoogst aangeslagen. GA Soest, Gerecht Soest en Birk (1588-1813), inv.nr. 104.

en werden ze daarom buiten de deur gehouden?
Jacobus van Pembroek besprak de politieke omstandigheden en toonde een brief, waarin het Amsterdamse Comité Révolutionair hem opdracht gaf om in het Sticht van Utrecht de Revolutie te bevorderen.[4] Hij riep het volk van Soest op om een Comité Révolutionair te vormen, dat verkiezingen moest organiseren voor een nieuw gerecht, de 'provisionele municipaliteit'. Vervolgens werd een Comité Révolutionair van twaalf mensen benoemd:

Geurt Hilhorst
Henricus Ebbenhorst
Henricus de Beer
Willem Smits
Evert Fluijt
Jacob Isaakse
Cornelis van Altena
Cornelis van de Bremert
Wouter Lochtestein
Teunis Steenbeek
Gijsbert Gerritze Schouten
en Michiel Dijkman.

Predikant Frans Hendrik Gelhuis werd gekozen tot secretaris en Jacobus van Pembroek zelf werd samen met de eigen geërfden van Soest benoemd tot raadgever. Helmus Schimmel kon aanblijven als gerechtsbode, een functie die al enkele generaties in de familie (ook vader en grootvader waren bode geweest) was. Met de benoeming van het Comité Révolutionair waren de voormalige buurmeester en schepenen uit hun functie ontheven. Dat betekende dat net als de twee afwezige schepenen ook Willem Fluijt en Toon van den Hoeven het veld moesten ruimen. Drie personen uit het afgezette bestuur konden blijven: koopman Geurt Hilhorst, molenaar Willem Smits en winkelier Cornelis van Altena. Van de nieuwe gezichten waren behalve bakker Henricus Ebbenhorst de meesten boer. Van het Comité Révolutionair waren alleen Willem Smits, Evert Fluijt en Cornelis van Altena gereformeerd. Driekwart was dus katholiek.
Het Comité Révolutionair vroeg zich af hoe het nu verder zou gaan met de vertegenwoordiging van het platteland, nu de Ridderschap ('hun quasi representeerende') was opgeheven en ambachtsheer Willem V was vertrokken en van zijn posten was ontslagen. Het eiste zelf zijn vertegenwoordigers te

[4] Volgens B.C. de Savornin Lohman vond pas op 10 februari 1795 de eerste vergadering plaats van het 'Vereenigd Comité van Opstand', zoals het Nationale Comité Révolutionair te Amsterdam was gaan heten. Tijdens deze vergadering werd besloten de revolutie verder te verspreiden. B.C. de Savornin Lohman, *De bestuursinrichting van gewest, stad en platteland van Utrecht gedurende de Bataafsche Republiek* (Utrecht 1910) 50. Ook in de Vechtstreek en Loosdrecht speelden Amsterdammers een rol bij het doorvoeren van de revolutie.

mogen kiezen en zitting te krijgen in de Statenvergadering. Daarom werden Teunis Steenbeek en Jacobus van Pembroek afgevaardigd naar Utrecht. Eigenlijk zouden zij de volgende dag al zijn vertrokken, maar door de plotseling ingevallen dooi waren de wegen te slecht begaanbaar en zou de reis te gevaarlijk zijn. Daarom moesten ze hun vertrek uitstellen.

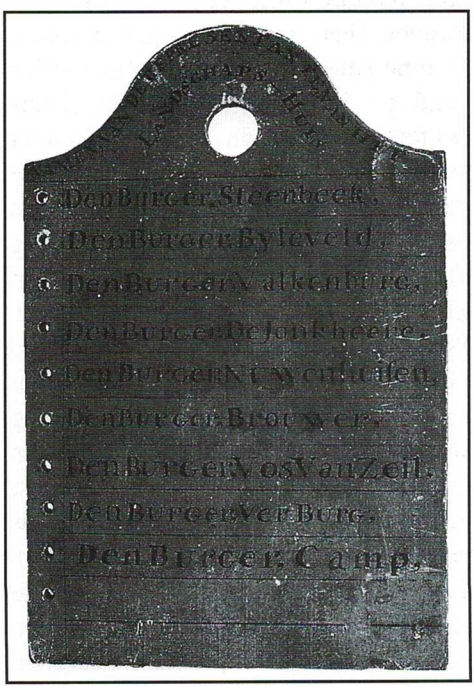

Presentiebordje van het Landschapshuis (provinciebestuur) te Utrecht, 1795. Bovenaan staat de naam van de Soester boer Teunis Steenbeek (Provinciegeschiedenis p. 86)

Vrije verkiezingen

Enkele dagen later werd bekend dat de revolutie in Baarn al verder was gevorderd. Daar was reeds een provisionele municipaliteit (voorlopig dorpsbestuur) gekozen en wilde men op 16 februari naar Utrecht gaan om dit heugelijke nieuws bij het provinciebestuur te melden. Daarop besloten de Soesters er ook vaart achter te zetten. Als zij ook snel voorlopige bestuurders zouden kiezen, konden ze samen met de Baarners naar Utrecht reizen. Met z'n tweeën zouden ze daar als plattelandsvertegenwoordigers meer gewicht in de schaal kunnen leggen. Daarom werd het volk van Soest opgeroepen om zich op zondag 15 februari (dus nog geen week na de installatie van het Comité Révolutionair) om twaalf uur in de kerk te verzamelen om zelf bestuurders te kiezen. Gezinshoofden (alleen mannen) boven de twintig jaar mochten stemmen, tenzij ze 'gealimenteerd' (bedeeld) werden of 'dienstbaar' (huispersoneel) waren. Snel werd er een lijst gemaakt van alle ingezetenen en er werden stembriefjes vervaardigd met daarop het nummer en de naam van de stemgerechtigde. Op dit briefje schreef de kiezer op wie hij wilde stemmen. Anoniem was het stemmen dus niet.

Jacobus van Pembroek sprak op die bewuste zondag het volk van Soest toe en legde de stemprocedure uit. Er zouden acht vertegenwoordigers worden

gekozen, die 'elkander niet te na in den bloede [mochten] bestaan'. Zo konden niet tegelijkertijd een vader en een zoon of twee broers worden verkozen. Bovendien moesten de uitverkorenen van onbesproken gedrag zijn en 'met de vereischte bekwaamheden voorzien zijn'.[5] Gekozen werden:

Evert Fluijt
Teunis Steenbeek
Henricus de Beer
Henricus Ebbenhorst
Aart van 't Klooster
Willem Smits
Jan Bieshaar
en Geurt Peterse Hilhorst.

Van deze acht personen hadden er zes ook in het Comité Révolutionair gezeten. Nieuw waren Aart Janse van 't Klooster (1758-1822) en Jan Wouterse Bieshaar (1739-1825). Geen van beiden had eerder een bestuurlijke functie bekleed. Ze waren allebei landbouwer. Aart Janse van 't Klooster behoorde volgens een zetting uit 1789[6] zelfs tot de top tien van Soest. Jan Wouterse Bieshaar was daarin pas op een 56ste plaats terug te vinden. Vertrouwd was de aanwezigheid van de gereformeerde molenaar Willem Smits en de katholieke koopman Geurt Hilhorst in het dorpsbestuur. Net als in het Comité Révolutionair bestond de provisionele municipaliteit voor driekwart uit katholieken. Het Soester dorpsbestuur zou deze samenstelling houden tot mei 1796.[7] Als secretaris werd Zeger de Beer gekozen en als bode wederom Helmus Schimmel Abramszoon, die hospes was in herberg De Drie Ringen in de Kerkebuurt. Zij werden benoemd voor zes weken 'of zo lang het volk zulks goed vinden mogt'[8]. Zeger de Beer was één van de mensen die in 1787 het slachtoffer waren geworden van plunderingen door Pruisische soldaten. De Pruisen waren stadhouder Willem V te hulp gekomen, toen de patriotten hem in het nauw hadden gedreven. Zeger de Beers verkiezing als provisioneel secretaris duidt erop dat hij revolutionaire sympathieën had. Wellicht stond hij in 1787 al bekend als patriot en was dit een reden voor de Pruisen, of degenen die hen de weg wezen, om zijn huis uit te kiezen om te plunderen. Hij was toen in Soest in elk geval degene die het zwaarst was getroffen. Als secretaris was hij in 1795 ook degene die de schade van de slachtoffers inventariseerde, die men bij het provinciebestuur probeerde vergoed te krijgen.

---

[5] GA Soest, Gerecht Soest en Birk (1588-1813), inv.nr. 19, 15 februari 1795.
[6] GA Soest, Gerecht Soest en Birk (1588-1813), inv.nr. 104.
[7] In mei 1795 (Hemelvaartsdag) besloten de stemgerechtigden uit Soest om deze bestuurders nog een jaar te handhaven. GA Soest, Gerecht Soest en Birk (1588-1813), inv.nr. 19, 14 mei 1795.
[8] Ibidem, 15 februari 1795.

Na de verkiezing van de bestuurders werden Teunis Steenbeek en Geurt Peterse Hilhorst met Jacobus van Pembroek als raadgever aangewezen om namens Soest naar de Statenvergadering in Utrecht te gaan. Tot slot las Jacobus van Pembroek een verklaring voor, waarvan de tekst met kleine aanpassingen was overgenomen uit Baarn. Die werd door de Soesters met blijde toejuichingen ontvangen. Toen alles afgelopen was, was het inmiddels zes uur. Het was al met al dus een hele zit geweest.

Vrijheidsmaagd, die symbool staat voor de revolutionaire idealen van vrijheid, gelijkheid en broederschap. (GA Soest, Gerecht Soest en Birk (1588-1813), inv.nr. 25)

Vertegenwoordiging in de kwartiersvergadering

Op 16 februari 1795 gingen Teunis Steenbeek, Geurt Peterse Hilhorst en Jacobus van Pembroek naar Utrecht 'om aldaar van deeze Revolutie kennis te geven aan de Repreesentanten van het volk van het Sticht van Utrecht en te verzoeken hun aandeel te moogen hebben in de stemmen en sessie in hunne vergaadering ten einde mede te werken ten algemeenen nutte van den Lande'[9]. Ze kregen als opdracht mee om meteen een heikel punt aan te snijden, namelijk de vergoeding van de schade die Soest had geleden door voorbijtrekkende en ingekwartierde soldaten. Een dag later keerden de Soesters terug en bracht Teunis Steenbeek in het rechthuis verslag uit. Hij vertelde 'dat zij vriendlijk ontvangen en gefiliciteerd waren

[9] GA Soest, Gerecht Soest en Birk (1588-1813), inv.nr. 19, 15 februari 1795. Of de Soestenaren inderdaad samen met de vertegenwoordigers van Baarn naar Utrecht zijn gegaan of elkaar daar getroffen hebben, is de vraag. Het bestuur van Baarn stuurde namelijk een brief naar Soest met het verzoek om de uitslag van het bezoek aan de Statenvergadering door te geven en kopieën van papieren te mogen ontvangen. In elk geval besloten de Soesters toen om 'met die van Baarn en ter Eem communicatief te gaan'.

met de gelukkig volbrachte Revolutie'[10]. Zitting of stemrecht in de vergadering hadden ze echter nog niet gekregen, omdat eerst een plan moest worden opgesteld over de vertegenwoordiging van het platteland. Tot die tijd kon ook nog niets worden gezegd over de vergoeding voor leveranties aan buitenlandse legers en inkwartiering van soldaten.

Een week werden Teunis Steenbeek en Geurt Hilhorst opnieuw naar Utrecht[11] gestuurd met de boodschap om namens het vrije volk van Soest in de Statenvergadering nogmaals aan te dringen op een goede regeling voor de vertegenwoordiging van het platteland ('welke zoo een aanneemelijk gedeelte van het volk onzer provintie uijtmaakt'). Dat was hard nodig, temeer daar de Ridderschap zich volgens de Soestenaren in het verleden als 'uijterst gebrekkige en zelfs schadelijke representanten van het platteland' had getoond.

Niet lang daarna ontving het Soester dorpsbestuur een conceptplan voor het provinciebestuur. Er kwam een systeem van getrapte verkiezingen. Het Utrechtse platteland werd verdeeld in vier kwartieren. Elk dorp zou gekozen vertegenwoordigers naar de kwartiersvergadering sturen en elk kwartier zou vervolgens afgevaardigden kiezen voor het provinciebestuur. In het provinciebestuur hadden de steden (Utrecht, Amersfoort, Wijk bij Duurstede, Rhenen en Montfoort) samen vijf stemmen en het platteland vier (elk kwartier één). Het platteland zou later nog verschillende voorstellen doen om dit gelijk te trekken, maar daar voelden de steden niets voor. De afgevaardigden van het platteland vormden samen met die van de steden de zogeheten Representanten 's Lands van Utrecht.

In Soest werden alle stemgerechtigden opgeroepen ('alles op verlies van stem') om op maandag 16 maart om twee uur 's middags in de kerk te komen om één vertegenwoordiger te kiezen die naar de kwartiersvergadering in Amersfoort zou gaan, waar de vertegenwoordigers van de dorpen in het kwartier van Eemland bijeen zouden komen. Met een overweldigende meerderheid werd Teunis Steenbeek tot voorzitter van de Soester municipaliteit en als afgevaardigde in de kwartiersvergadering gekozen. Zeger de Beer en Evert Fluijt werden gekozen tot secretarissen.

De verkiezingsuitslag zag er als volgt uit:

---

[10] Ibidem, 17 februari 1795.

[11] Toen de Staten nog alleen uit vertegenwoordigers van de steden bestonden, werden zij *Provisionele* Representanten 's Lands van Utrecht genoemd.

Teunis Steenbeek:
50 stemmen
Jacobus van Pembroek:
5 stemmen
Willem Smits:
2 stemmen
Geurt Hilhorst:
1 stem

Teunis Steenbeek was een tamelijk rijke[12] katholieke boer, die enkele knechten of dienstboden in dienst had. Hij had voor 1795 nog niet in het Soester dorpsbestuur gezeten. Wel was hij daarvoor genomineerd geweest. De schout, buurmeester en de schepenen hadden destijds jaarlijks namen van potentiële bestuurders moeten indienen bij stadhouder Willem V, die ambachtsheer over dit gebied was. Voor elke functie werden twee mensen voorgedragen. Normaliter werden degenen die als eersten waren genoemd, uitverkoren. Teunis Steenbeek had in 1787, 1788 en 1789 echter steeds als tweede keus voor een functie als schepen op de lijst gestaan. In 1793 en 1794 was hij zelfs eerste keus geweest. Maar toch was het nooit tot een benoeming gekomen. In de eerste drie gevallen was dat doordat zoals gebruikelijk de mannen van de eerste keus werden benoemd en in de laatste twee gevallen doordat er in deze jaren helemaal geen uitverkiezing had plaatsgevonden, waardoor de zittende bestuurders waren aangebleven. Teunis Steenbeek had dus achter het net gevist, totdat hij in februari 1795 was benoemd in het Comité Révolutionair.

Ondanks het dreigement dat men zijn stemrecht zou verliezen als men niet op zou komen dagen, bleef de opkomst nu beperkt tot 58 kiezers. Soest telde volgens een in augustus 1795 opgestelde lijst[13] in totaal 1275 zielen, inclusief vrouwen en kinderen. Onder hen waren 250 mannen en nog eens 257 ´jongen mannen´. Van hen zal niet iedereen de stemgerechtigde leeftijd al hebben bereikt en onder hen waren ook bedeelden en afhankelijken. Maar dan nog zullen er in totaal meer dan 58 stemgerechtigden zijn geweest. Hadden degenen die niet kwamen stemmen geen tijd of zin om zo midden op de maandag een tijdrovende verkiezingsbijeenkomst bij te wonen? Vonden ze deze verkiezing niet belangrijk genoeg of hadden ze er geen vertrouwen in? Aan de andere kant was elders de opkomst voor de verkiezing van afgevaardigden voor de kwartiersvergadering vaak nog veel

[12] In 1798 bestonden zijn bezittingen uit: 'eene huijzinge hoff & hofsteede, met twee schuuren en twee bergen (...) benevens sestien morgen bouw en wijland strekkende van de boven tot aan de neder Birkze weg'. De waarde ervan werd geschat op 7500 gulden. HUA, Dorpsgerechten (Soest), inv.nr. 1934, 11 oktober 1798.

[13] GA Soest, Gerecht Soest en Birk (1588-1813), inv.nr. 36.

lager. Zo beklaagde de schout van Zeist zich over de lage opkomst en kwamen in Nigtevecht maar vijf kiezers opdagen.[14]

Soesters in het provinciebestuur

Op 23 maart kwamen de vertegenwoordigers uit Eemland in Amersfoort bijeen. Tijdens de kwartiersvergadering werden vier afgevaardigden gekozen voor het provinciebestuur.

Teunis Steenbeek (Soest)
Jacobus van Maanen Adriaanszoon (Renswoude)
Gijsbertus Hermanus Mulder (Baarn)
Jacobus van Pembroek (Soest)

Opmerkelijk is dat Jacobus van Pembroek op deze positie terechtkwam. Hij was immers niet gekozen in het dorpsbestuur en was daarvan 'slechts' raadgever. Had hij in zijn rol als aanjager van de revolutie (waartoe het Amsterdamse Comité Révolutionair hem opdracht had gegeven) wellicht nog een grotere en toezichthoudende rol in het kwartier Eemland? Het is dan ook de vraag in hoeverre Jacobus van Pembroek speciaal de belangen van Soest behartigde. Als geboren Amsterdammer was hij er wellicht eerder op uit om de revolutie in het algemeen te bevorderen. Aan de andere kant was hij niet nieuw in Soest: hij was er al een aantal jaren buurmeester geweest en de buitenplaats Hofslot was al sinds 1727 in bezit van zijn familie aan moederskant[15]. Hoe het ook zij, de Soesters waren met twee afgevaardigden sterk vertegenwoordigd in het provinciebestuur. Nadat Teunis Steenbeek en Jacobus van Pembroek namens de kwartiersvergadering naar Utrecht waren afgevaardigd, namen Geurt Hilhorst en Willem Smits namens Soest zitting in de kwartiersvergadering van Eemland.

Het kwartier Eemland bleef proberen de positie van het platteland ten opzichte van de steden te versterken. Begin april deed het nog een voorstel om het platteland toch vijf stemmen te geven door het Nederkwartier en de Proosdij samen twee stemmen te geven. Tegelijkertijd pleitte het ervoor dat wanneer een stadsburger het platteland wilde vertegenwoordigen, hij af moest zien van zijn burgerrecht. Verder vond men dat de kwartieren in Utrecht een eigen vergadervertrek moesten krijgen, wilde het platteland schadevergoeding voor de inundaties en een goede regeling van de rechtspraak, omdat

[14] F. Vogelzang, 'Van Staten naar Representanten. De omwenteling in de Staten van Utrecht in 1795' (nog ongepubliceerd artikel).

[15] M. Heurneman, 'Patriotten, Prinsgezinden en Pruisen' (2), 10.

er 'meeningvuldige ongeregeldheeden'[16] plaatsvonden. Maar het platteland vond weinig gehoor bij de vertegenwoordigers van de steden. Het besluit over het gelijktrekken van de stemmenverhouding werd uitgesteld en het voorstel over stadsburgers als representanten van het platteland werd afgezwakt. Zij hoefden niet hun burgerrecht op te geven, maar wel werd verboden om tegelijkertijd ook in een stedelijke regering te zitten, 'en hier op is bij ons tot Amersfoort nog beslooten dat den Burger J: v: Penbroek moet 't oog houden dat zulks niet gebeurd'[17]. Een aparte vergaderruimte kregen de kwartieren ook niet.

Onrust en inkwartiering

Wat merkte de bevolking van Soest, behalve dat er verkiezingen werden gehouden, nu van de revolutie? Op zondag 8 maart 1795 werd in de hele provincie een dank- en biddag gehouden, die in Soest zowel in de gereformeerde als de katholieke kerk werd afgekondigd. Blijkbaar was het dorpsbestuur bang dat deze dag uit zou lopen op ongeregeldheden, want het vaardigde een dag van tevoren nog een bepaling uit waarin het winkeliers, herbergiers en andere neringdoenden werd verboden om op de biddag ook maar enige waren of drank te verkopen op straffe van een boete van zes gulden. Bovendien diende iedereen zich te onthouden 'van alle ongeregelde buytensporigheeden Beleedinge oproerige gesprekke en Handelinge, waar onder wij in deeze omstandigheeden wel specialyk verbieden het roepen van Oranje booven, het zingen van oproerige lietjes, het houden van zoodanige gespreken welk ingerigt zijn tegens de thands zoo gelukkige omwenteling van zaaken in ons vaderland welke zoude konne strekken om door valsche of verdigte tijdingen bij hunne meede burgers een ongegronde vrees te doen ontstaan...'[18] Blijkbaar waren er nog altijd aanhangers van de Prins, die mogelijk voor rellen zouden kunnen zorgen. Enkele maanden later werd nogmaals een publicatie voorgelezen 'tegen het oranje draagen of bloemen van die coleur of in de huyzen te zetten, nog enige teekens hoe genaamt'[19].

Verder waren er natuurlijk de inkwartieringen en de kosten voor leveranties aan allerlei doortrekkende legers. In de buurmeestersrekeningen

---

[16] GA Soest, Gerecht Soest en Birk (1588-1813), inv.nr. 19, 7 april 1795.

[17] Ibidem, 20 april 1795.

[18] Ibidem, 7 maart 1795.

[19] Ibidem, 31 juli 1795 (in notulen van 5 augustus). Mogelijk is dit, net als het eerder genoemde voorschrift, een algemene proclamatie geweest, die niet speciaal op onrust in Soest sloeg.

Franse troepen trekken over de Lek. Detail van de schoolplaat van J.H. Isings

zien we die ook terug. Zo hadden voorbijtrekkende Hollandse, Engelse en Franse troepen in de herberg van Wilhelmus Schimmel te Soestdijk voor 52 gulden verteerd. En er waren nog allerlei extra zaken die aan de Franse en Engelse legers geleverd moesten worden, zoals hout, hooi, haver, turf, kaarsen, stro, brood en voor de Zwitsers bedden, dekens en matrassen en andere 'nootwendigheeden'.[20] Verder kwam het vaak voor dat dorpelingen voor de Fransen als gids naar andere plaatsen als Utrecht, Naarden, Amersfoort, 's-Graveland of Rhenen moesten rijden. Dit ging ten koste van hun inkomsten, omdat ze dan één of meer dagen niet konden werken.

De Franse soldaten zorgden ook voor andere vormen van overlast. Zo klopten enkele Franse wagenknechts op 12 mei 1795 in de middag bij het huis van Hannus van Maaren op de Sterrenberg aan en vroegen om jenever of bier. Omdat dat er niet was, bracht zijn vrouw hen een kan melk. Nadat de Fransen die leeg hadden gedronken, gooiden ze hem aan stukken. Vervolgens probeerden ze het huis binnen te dringen en mishandelden ze enkele werklieden. Niet alleen brute mishandeling, ook diefstallen door militairen werden bij het dorpsbestuur gemeld. Zo meldde Jacob Bolleman dat militairen op 29 augustus 1795 'een swarte mansbroek, een frieze boezelaar van de vrouw, 2 neusdoeken van de meidt, een koopere snuijter, spek, metworst en een stuk rookent vlees, ook eenig geld en drank'[21] hadden gestolen. Ook bakker Jan Smorenburg miste het één en ander: 'eenige rogge brooden, eenige koppe, witte kommen, leepels, vorken en een stuk comijnen kaas'[22].

De vertegenwoordigers uit Soest bleven maar hameren op de vergoeding van de onkosten voor de legers en de schade die was aangericht. Maar ook het provinciebestuur zat krap bij kas. Om daar iets stelde Soest in de kwartiersvergadering voor om (...) 'eenige gelde te fineeren uijt de goederen van die geene welke uijt de Lande zijn gevlugt of die er nog in zijn en zeedert het jaar 1787 in het bestier van deeze Lande zijn geweest, en dus door dien weg, onder de regeering de onheile van de Lande meede bewerkt hebbe (...).'[23] Hoe het met dit voorstel is afgelopen, is niet duidelijk. Uiteindelijk kwam het erop neer dat de onkosten voor de legers als een 'domestique' kwestie werden betiteld, wat inhield dat de dorpen er

[20] GA Soest, Gerecht Soest en Birk (1588-1813), inv.nr. 108-II, buurmeestersrekeningen 1794-1795, 1795-1796.

[21] GA Soest, Gerecht Soest en Birk (1588-1813), inv.nr. 19, 30 augustus 1795.

[22] Ibidem.

[23] Ibidem, 23 juni 1795.

zelf maar een oplossing voor moesten zoeken. In principe waren de onkosten voor rekening van de betreffende regimenten, maar men had vaak geen idee wie over al die legers, die intussen vaak ook al weer vertrokken waren, de verantwoordelijkheid had en waar dus een declaratie kon worden ingediend. Naar een schadevergoeding konden de Soesters dus (voorlopig) fluiten.

Het tweede deel van dit artikel zal verschijnen in het volgende nummer van Van Zoys tot Soest.

EEN AANGRIJPEND VERSLAG VAN ONDERDUIK, VERRAAD EN REDDING, OPGETEKEND DOOR MEVROUW N. NOTTEN-BEERHORST, IN OPENBAARHEID GEGEVEN.

Onderstaande brief is geschreven (of gedicteerd) door mijn grootmoeder, Niesje Notten-Beerhorst, wonende in de Van Weedestraat 19, Soest.
De brief, getypt op een oude handtypemachine, vonden we na haar dood tussen haar papieren.
Niet bekend is aan wie zij de brief richtte en het doel van de brief. Was het voor een uitkering van Stichting 40-45, die mijn oma ontving? Is dit mogelijk een verklaring aan een instantie over de zelfdoding van twee van haar onderduikers? Of een verklaring waarom ze gevangen werd genomen? Tot op heden zijn we daar niet achtergekomen.

De brief heb ik, Carien Stephan, vrijwel exact overgetypt, behoudens enkele komma's, correctie hoofdletters/kleine letters, etc.
De cursieve teksten tussen haakjes zijn aanvullingen en correcties van mijn moeder, Lenie Notten (jongste dochter, geboren 3 december 1919 in voormalig Ned. Indië). Tijdens de oorlog woonde zij in Soest bij haar moeder (mijn oma) en tante Leida (kindermeisje van de kinderen Notten in voormalig Ned. Indië en als pleegdochter mee naar Nederland gegaan. Tante Leida heeft, nadat alle kinderen uit huis waren, voor mijn grootmoeder gezorgd tot haar dood in 1974).
Mijn moeder was 20 jaar toen de oorlog begon en was tijdens de oorlog verpleegkundige in opleiding in Amsterdam in het Wilhelmina Gasthuis. Zij was daar intern en was eens in de 5 à 6 weken in Soest.
Ik heb de brief een paar keer aan mijn moeder voorgelezen en zij heeft de tekst aangevuld met wat zij zich nog uit die tijd kon herinneren.

---

3 april 1950

Mijne Heren,
Op verzoek van den heer Renes zend ik u het relaas van hetgeen er gebeurde met mij en mijn huis in 1940 – '45.
Einde '40 of begin '41 werd mij verzocht door den heer Reehorst onderdak te verlenen aan een heer zich noemende Kramer (Leo) (*mama:"deze man zorgde voor de doorgang van mensen, naar Zuid-Frankrijk en vandaar naar Engeland"*). Hij was redacteur en schrijver van het Oranje krantje, dat hij hier verzorgde en verzond. Hij verbleef hier 3 á 4 maanden. Kort na zijn komst

verleende ik onderdak aan een joods gezin (man, vrouw en twee kinderen), welke bleven tot mijn gevangenneming in juni '43. De eerste dagen van de jodenrazzia's kwam er een klein joods meisje *(mama: "Lietje")* bij dat ook bleef tot juni '43. Na die razzia's was het een komen en gaan van joodse mensen waarvan sommigen enige maanden, anderen weken of dagen bleven.
In juni '43 kreeg ik een seintje dat ik huiszoeking zou krijgen, dus dat mijn mensen moesten verdwijnen. Het was een onnodig opzettelijk kwaadwillig seintje (*mama: "dat was door de inval bij het onderduikadres van de ouders van het joodse meisje Lietje. Deze zaten ondergedoken bij een boer. De boer is opgepakt"*), dat aan twee mensen het leven kostte (*mama: "Lietjes ouders"*). Kort en goed, mijn huis werd tijdelijk ontruimd. Toen er van huiszoeking niets bleek, kwamen de joodse ouders weer terug, hun kinderen in Hilversum en Bussum achterlatende. Ook het joodse meisje kwam weer terug. Twee ondergedoken militairen, Jan Wammes en De Scheffer voegden zich vanaf april bij mijn gezin. Deze twee jongelui bleven tot 12 juni, de dag van mijn gevangenneming. In die tussentijd kwamen op een avond nog een vluchtend joods echtpaar zich aanmelden, welke na een maand ongeveer een ander onderdak kreeg (*mama: "Zij zaten ook in de ondergrondse. Zijn weer doorgegaan naar een ander adres"*).

Wanneer ik nadenk over al die mensen die door mijn huis kwamen en gingen, vragen wij ons wel eens af hoe dit alles mogelijk is geweest. Ik had echter een pensiongast, Ds. J. Goorhuis, thans predikant te Tilburg, die de stuwende en regelende kracht was in die tijd. Dan ook mijn ruim ouderwets huis, waar aan de achterkant geen huizen zijn, mijn vele bedden en goede schuilplaats (*mama: "onze zolder, eigenlijk de vliering"*), maakte dit alles mogelijk.

In het begin van juni (12) ontving ik een telefoontje dat het zoontje van het joodse echtpaar was gepakt (*mama:"door een inval in Bussum waar de jongen zat ondergedoken"*). Ik behoef u niet te vertellen hoe radeloos de ouders waren, die hun kind verloren waanden. Vooral de radeloosheid en smeekbeden van de moeder deed mij die nacht besluiten naar het politiebureau te Bussum te gaan om een poging te doen voor de vrijlating van het kind. Hij was nl. daar ingesloten. Met de eerste gelegenheid ging ik naar Bussum. Ik nam een pak boterhammen voor hem mee en een som geld. De moeder volgde op de fiets. Wij wachtten in een zijstraat tot het bureau open ging. Aan een gemeente werkman vroeg ik of er joodse mensen opgesloten waren *(mama: "de moeder van de jongen bleef verderop buiten wachten")*. Zij waren allen (11 mensen) de vorige dag weggebracht, behalve een kleine jongen, zei hij mij. De

Voor- en achterzijde van Weedestraat 19

man verwees mij naar Portman, een brigadier, meen ik. In hoeverre hier kwade trouw bij deze gemeenteman heeft voorgezeten kan ik niet zeggen. In alle geval kwam ik bij de duivel zelf terecht. Toen ik verzocht bij de jongen toegelaten te worden, had je de poppen aan het dansen. Neen maar, zoiets schurkachtigs om naar zo'n verachtelijk jodenkind te komen informeren, daar moest de kapitein (*mama: "hij was commissaris"*) zijn veto over uitspreken. De kapitein troonde achter zijn bureau in al zijn n.s.b. protserigheid. Ik heb het mannetje niet lang geleden weer gezien. Niets was er overgebleven van al zijn heerlijkheid. Hij is veroordeeld tot 12 jaar gevangenisstraf. Veel te weinig naar ons menselijk inzicht voor alle misdaden die hij beging, waarvan dat aan mij maar een klein onderdeeltje was.

Na de gebruikelijke ondervraging, men wilde weten waar de ouders van dat kind ondergedoken zaten, wat ik vanzelfsprekend niet vertelde (*mama: "dit heeft geleid tot een inval bij ons"*). En na de gebruikelijke scheldpartijen werd ik naar beneden gebracht, waar tot mijn blijdschap de kleine jongen stond om met mij naar Amsterdam gebracht te worden. Er was weinig plaats in de auto, de jongen mocht op mijn schoot zitten. Ik zei hem dat men zou trachten hem weg te halen, maar dat hij ook moest proberen zelf weg te komen als hij er kans toe zag. Ik maakte hem op de weg opmerkzaam, op verschillende punten, die hij moest onthouden, wanneer hij

terug zou moeten lopen. Hij was een stevig kereltje en ik achtte hem er best toe in staat. In het gebouw Jodenzaken Euterpestraat aangekomen zijnde werden wij in een vertrekje gebracht. De man die de mensen in Bussum en Laren opgepakt had, was daar aanwezig. Toen hij de jongen zag, zei hij tot een ander "die jongen hadden wij gisteren mee moeten nemen". Ik werd er toen van overtuigd dat deze kleine jongen, hij was 11 jaar, moest achterblijven, alleen in de cel te Bussum, schijnbaar zonder reden, op mijn schoot gezeten naar Amsterdam moest gaan. Ik werd opgesloten in een klein hokje. De jongen werd naar de jodenzaal gebracht. 's Avonds bracht men mij met een dame uit Laren ook naar de jodenzaal. Ik zag daar de jongen weer en had daardoor weer de gelegenheid met hem te spreken. Een jonge joodse man die voor de tweede maal gepakt was en vastbesloten was weer de benen te nemen, nam de jongen onder zijn hoede. De jonge man gaf hem een rijksdaalder voor de terugreis. Van mij had hij geen geld willen aannemen. *(mama: "Oma had geld gegeven aan de Joodse Raad, die daar zat, met het verzoek dit aan hem te geven").* Die rijksdaalder is hem ook goed van pas gekomen.

Nu het merkwaardige dat wij, twee niet-joodse vrouwen op de jodenzaal gelaten werden, dat gebeurde nooit. Zijn dan ook tegen een uur of twaalf in de nacht weggehaald en naar de overkant gebracht, in een Lyceum en in een cel opgesloten. De volgende dag zijn de jongen en ik verhoord. Hij hield moedig vol niets te weten van de schuilplaats van zijn ouders. Ik werd daarna opgesloten in de gevangenis aan de Amstelveenseweg (*mama: ik ben in mijn verpleegstersuniform gaan informeren of mijn moeder daar zat. "Nee", werd er gezegd, maar ik voelde gewoon dat dat wel zo was"*). De jongen werd naar de kindercrèche gebracht (*mama: "aan de Plantage Middenlaan").* Na een paar dagen tijdens een wandeling van de kinderen met joodse verpleegsters[24] waaronder ook de jongen, is het dappere kereltje ontsnapt. Op een hoek van een straat peuterde hij aan zijn schoenveter waardoor hij achterbleef. Hij is de hoek omgegaan en is uiteindelijk aan het Muiderpoortstation gekomen. Daar kocht hij een kaartje naar Baarn en wandelde van daar naar Soest (*mama: "niet via de hoofdstraat, maar achterom"*). U zult wel kunnen begrijpen hoe dankbaar ik was toen ik het bericht in de cel doorkreeg, dat het kind ontsnapt was.

---

[24] De joodse verpleegsters waren waarschijnlijk medewerksters van de Joodse Raad. (JJPiekema)

Hij werd ondergebracht bij een familie in Soest-Zuid. Hij is een flinke kerel geworden en een vreugde voor zijn pleegouders.

Terwijl het kind met mij naar Amsterdam gebracht werd, had er van uit Bussum huiszoeking plaats (*mama: dus bij ons thuis*). Woerds, Portman met een paar rechercheurs voerden deze huiszoeking zelf uit. Bij mij werden gepakt het kleine joodse meisje (*mama: Lietje*) en een onderduiker (*mama: Jan Wammes*). Het joodse meisje is ook uit de crèche gehaald en in Limburg ondergebracht. Welke barmhartige hand hier heeft ingegrepen hebben wij nooit geweten[25]. De onderduiker, die naar Duitsland was vervoerd, is na de bevrijding teruggekomen. Het is mij altijd een rede tot dankbaarheid dat de beide mensen, het kind en de jonge man, die door mijn gaan naar Bussum gepakt werden, weer vrij gekomen zijn.
Helaas kostte dit alles toch twee mensenlevens. Ik vertelde reeds dat de moeder van de jongen met mij te Bussum bij het politiebureau was. Zij moet mij weg hebben zien gaan met haar zoontje en begrepen hebben dat het fout zat. Ze is in haar wanhoop de heide opgegaan, waar zij spoedig werd gevonden door jongetjes met een briefje op de borst gespeld, met de woorden "niet wakker maken". Twaalf dagen later vond men haar weer. Ze was stervende. Ook de vader pleegde zelfmoord, in het koren achter mijn huis (*mama: "Ze hadden vergif bij zich maar vermoedelijk te weinig voor één persoon. Ze hebben me huilend gesmeekt extra vergif mee te nemen uit het ziekenhuis, maar dat kon ik niet doen. Ik had geen toegang daartoe in het ziekenhuis, maar bovenal wilde ik hun dood niet op mijn geweten hebben. Zij hebben uiteindelijk het gif wat ze hadden, toen gedeeld").*
Ik ben dankbaar te kunnen geloven, dat zij gesteld zijn in handen van een barmhartige God. Ik deel de oorzaak van mijn gevangenneming uitvoerig mede. Mogelijk is er begrip voor mijn besluit om na een doorwaakte nacht een poging te wagen voor de bevrijding van de jongen en voor het wonder dat hij achtergelaten werd op het politiebureau, schijnbaar zonder rede. Dat ook ons kleine meisje werd bevrijd en de jongeman terugkwam. *(mama: "deze jongeman, Jan Wammes, was toen mank door mishandeling").*

Ik werd na drie weken uit de Amstelveenseweg naar Vught overge-

---

[25] Dit is waarschijnlijk gebeurd met behulp van het Utrechtse Kindercomité. De baby's werden o.a. in lege melkbussen naar buiten gesmokkeld. In totaal zijn zo'n duizend baby's en kleuters gered. Het is bekend dat de kinderen óók in Limburg werden geplaatst, zogenaamd als slachtoffertjes van de bombardementen in Rotterdam. Zie De Jong 6-338/339. (JJP).

bracht. Er valt hier niet meer van te vertellen dan dat wat honderden andere vrouwen met mij meemaakten. *(mama: "Moesten o.a. sokken van Duitsers stoppen. Verstopten de sokken onder hun overall en gaven die stiekem door het gaas aan het mannenkamp").*
Het ergste was wel het willoos overgeleverd zijn aan misdadigers, die de beschikking hadden over leven en dood. Toch is die tijd van mijn gevangenschap voor mij als voor vele anderen een tijd geweest waar God mij zeer nabij was.De 23ste december werd ik vrij gelaten (*mama: "na een half jaar gevangenis"*). Het was een zeer blijde Kerstmis.

Al spoedig kreeg ik weer aanvragen voor onderduikers. Het was een jong echtpaar, de heer en mevrouw van Manen (*mama: "journalist en beeldhouwster, Otto en Arda heetten zij, zaten in het in verzet. Het waren notoire laatkomers, waren ook die keer te laat voor een vergadering en zagen buiten overal wagens staan. Ze hebben rechtsomkeer gemaakt en zijn toen naar ons huis gebracht"*). Er werd hun een kindje geboren, dat spoedig stierf. Het moedertje was teveel opgejaagd geweest. Voorlopig begroeven wij het kindje in de tuin[26]. Deze mensen vervalsten heel verdienstelijk persoonsbewijzen waar Soest van profiteerde.
Al spoedig had ik mijn vaste logee's, twee broers Witte, Jan Onstenk[27], Harry Koense, zuster Balk *(mama: "die oma had ontmoet in kamp Vught")* en haar broer de heer Balk. Dan waren er gaande en komende man. Met de wapendroppings werd mij verzocht een enkel wapen te verbergen. Zoals het vaak voorkwam, van één wapen werd het een hele bezending (*mama :"Die lagen boven mijn bed, op de vliering. Ik sliep in het kamertje waar het luik naar de vliering was. Ikzelf heb ook wel eens een koffertje moeten wegbrengen met wapens en krantjes"*). Het was maar een angstig bezit. Tegen het einde vonden enige lui van de BS (*mama: "Binnenlandse Strijdkrachten"*) hier hun schuilplaats.

Ik verwonder mij er wel eens over hoe alles mogelijk is geweest. Twee dingen bezaten wij: een ruim huis en een goede wil. Geld. Ik had een groot vertrouwen dat dat voor elkaar zou komen en dat kwam het ook (*mama: "Af en toe kwam iemand aan de deur en zei: "Zwarte*

---

[26] In de Burgerlijke Stand Soest werd ter zake geen overlijdensakte aangetroffen. (JJP).

[27] Betreft Johannes Matheus Onstenk, geboren 03-06-1918 te Arnhem, ambtenaar ter secretarie Soest. Zijn pakket oorlogsdocumentatie aangevuld met losse aantekeningen uit de periode 1939-1945 berust bij ons Gemeentearchief. Dat geldt ook voor de andere archiefbestanden waaruit geciteerd is. (JJP).

Piet" en stopte ons dan een pak vlees toe. Zat hier, vroegen wij ons af, een Duitser achter die stiekem deserteur was, want hoe kwam je anders aan vlees?"). Dit is het relaas van onze belevenissen van mij en mijn pleegdochter (*"tante Leida"*), die mij in alles terzijde stond.

Hoogachtend,

Tot zover de brief van mijn grootmoeder, mw. Notten-Beerhorst

---

Verdere aanvullingen/herinneringen van mijn moeder, Lenie Notten:

"Op zolder lagen 's nachts de jongens van het verzet (o.a. die van Reehorst) met wapens. Oma was toen al terug uit de gevangenis.

Ook jongens die niet in Duitsland te werk gesteld wilden worden, kregen 's nachts onderdak. Later kwam ook tante Jes, de ongetrouwde zus van mijn vader, die alleen in Hilversum zat, bij ons in huis.

Leo Kramer werd één dag voor de bevrijding doodgeschoten bij oversteken naar bevrijd gebied. Hij dacht al in bevrijd gebied te zijn.

Jan Wammes kwam terug om wat te halen, is opgepakt en heeft tot de bevrijding vastgezeten. Is later getuige geweest tegen de mensen in Bussum, waardoor deze zijn opgepakt.

Zo ook Otto van Manen en zijn vrouw Arda. Deze heeft later een boek hierover geschreven.

Dé Scheffer is later toch opgepakt en heeft met o.a. mijn broer Jan in een officierskamp in Polen gezeten.

Bij de 1ste huiszoeking was ik thuis. Ik stond te strijken en riep Lietje toe om naar de buren te vluchten. We stonden in het gangetje naast het huis en ik wilde haar over de heg naar de buren tillen. Was daarmee te laat, er kwam een rechercheur aan, maar die deed alsof hij het niet had gezien. Er is bij die huiszoeking heel veel overhoop gehaald. Mijn geboortebewijs is toen kwijtgeraakt.

Bij de 2e huiszoeking, toen Oma in Bussum de kleine jongen probeerde vrij te krijgen, moest ik met tante Leida en Lietje naar de Bussumse gevangenis. Tante Leida moest daar een nacht overblijven. Ik ben 's avonds weer naar Soest gegaan en de volgende dag terug gegaan om Lietje onder begeleiding naar Amsterdam te brengen. Lietje (4 jaar) was een dikkerdje, waardoor ik helaas niet met haar op de arm snel kon wegvluchten.

Lietje is uit de rij van de crèchegroep gehaald en ergens ondergebracht. Zij is in Nederland getrouwd en later naar Israël vertrokken.

Ik werd nooit aangehouden, als ik mijn verpleegstersuniform aan had. Zo kon ik aan mensen doorgeven als er ergens een razzia was.

In de Hongerwinter ben ik, direct na een nachtdienst dus niet geslapen hebbende, met tante Leida naar Zutphen gefietst. Er lag sneeuw buiten. We hadden een karretje achter onze fiets. Er liep een vrouw met een koffer en kinderen en een fiets met een lekke band. Ze wilde de kinderen achter de IJssel brengen. Wij hebben de kinderen toen meegenomen. Verderop liep een kind alleen. Ook die hebben we maar meegenomen. We kwamen de ouders ervan een eind verderop tegen, die ook achter de IJssel probeerde te komen voordat de bruggen dichtgingen en je de rivier niet meer kon oversteken. We hebben het kind bij hen afgeleverd.
Bij een boer hebben we sieraden geruild voor aardappelen en brood, en daar 's nachts geslapen bij de koeien. Van de boer kregen we 's morgens havermout, kan ik me nog herinneren.. We moesten weer terug voor de bruggen dicht gingen. Onderweg hebben we nog iets geruild tegen een levend konijn.

Met de jongen hebben we nog lang contact gehad, maar op een gegeven moment zijn we helaas zijn adres kwijtgeraakt".
Tot zover aanvullingen van Lenie Notten.

Ter nadere informatie:
Inmiddels is de jongen opgespoord en onlangs hebben mw. Lenie Notten en kleindochter Carien Stephan uitgebreid met hem gesproken. Op zijn verzoek is zijn naam uit de brief verwijderd.

DOOR DE MEDEWERKER EN VRIJWILLIGERS VAN HET GEMEENTEARCHIEF IS AANVULLENDE INFORMATIE VERZAMELD EN BIJGEVOEGD.

ONDERDUIKGEVERS:
BEERHORST, NIESJE, GEBOREN 28 JANUARI 1885 TE SASSENHEIM,
WEDUWE VAN: NOTTEN, DIEDERIK THEODORUS, GEBOREN 1 SEPTEMBER 1882 ROTTERDAM,
MAN OVERLEDEN 7 AUGUSTUS 1936 TE SOEST.
VROUW OVERLEDEN 14 AUGUSTUS 1974 TE SOEST.
HET GEZIN HEEFT ZICH 1 AUGUSTUS 1928, KOMENDE UIT ZEIST, GEVESTIGD VAN WEEDESTRAAT 19 – DE OUDERS ZIJN HIER TOT HUN DOOD BLIJVEN WONEN.
MAN NOCH VROUW HEBBEN IN SOEST EEN BEROEP UITGEOEFEND. DE MAN WAS ALS BOUWKUNDIGE DOOR DE ZENDING NAAR NEDERLANDS INDIË UITGEZONDEN. DOOR ZIEKTE VAN DE MAN WAS DE FAMILIE GENOODZAAKT IN DE DERTIGER JAREN WEER NAAR NEDERLAND TERUG TE KEREN.
UIT HET HUWELIJK WERDEN 5 KINDEREN GEBOREN; 4 VAN DE 5 KINDEREN ZIJN IN NEDERLANDS INDIË GEBOREN.
ALLE KINDEREN HEBBEN VOOR KORTERE OF LANGERE TIJD IN DE OUDERLIJKE WONING TE SOEST GEWOOND.

VAN SJAMPETTER TOT SCHUTTERSKONING DE FAMILIE ROEST.

Ton Hartman m.m.v. Werkgroep Genealogie en Historisch Onderzoek.

Inleiding.

Onderlaatst is de gildekamer in Museum Oud Soest ingrijpend gewijzigd. Een van de vernieuwingen is de portrettengalerij, u ziet de foto's van de schutterskoningen van het Groot Gaesbeeker Gilde van de afgelopen 49 jaren. Nu was de vraag aan de werkgroep Genealogie en Historisch Onderzoek of deze koningen familie van elkaar zijn of waren. Ongetwijfeld zullen er menigmaal familieverbanden te vinden zijn maar om dit even in een handzaam schema te zetten dat voor eenieder te begrijpen is lijkt mij een utopie. Daarom maar een artikel over een enkele koning. Verleden jaar heeft over de toenmalige koning Piet Stalenhoef al een familieverhaal in vogelvlucht gestaan, daarom dit jaar een artikel over de voorvaderen van de huidige schutterskoning André Roest.

Direct vallen de verschillen tussen de families Stalenhoef en Roest op. De aartsvader van de 'Stalenhoef' familie is een geboren Soester en in de 16de, 17^{de}en 18de eeuw was deze familie al volop betrokken bij het Groot Gaesbeeker Gilde en bekleedde er al verschillende bestuursfuncties. Je kunt de familie Stalenhoef tot het begin van de 20ste eeuw zeker omschrijven als een toonaangevende boerenfamilie met een traditie van 'oud geld'. Geheel anders was het bij de familie Roest, ze behoorden tot een andere sociale klasse en elke gulden moest verdiend worden, er kwam hen niets aanwaaien. In de 'oude' tijden was voor deze sociale klasse geen plaats in het bestuur beschikbaar, gelukkig zijn de tijden veranderd en is André Roest al langer bestuurslid. Ook in dit artikel worden telkenmale wat opvallende feiten aan het licht gebracht, het is niet de bedoeling om daarmee de familie in een verkeerd daglicht te stellen maar het maakt het verhaal wat smeuïg.

We gaan terug naar de eerste Roest in Soest.

Gerrit Cornelisz Roest en Wijmpje Jansen Driest

Gerrit Roest is gedoopt in 1742 in Utrecht in de statie Buiten de Wittevrouwen poort. Hij is op 29 oktober 1771 gehuwd met **Gerritje Polman** (1745-1785) en ook omstreeks die tijd hebben ze zich gevestigd te Soest. Er is een akte van readmissie opgesteld op 9 mei 1772, mochten Gerrit en Gerrigje in armoede vervallen dan komen ze ten laste van het

gerecht Oostveen (nu De Bilt). Gerrit was smid, hij wordt ook wel vermeld als meester-smid. Dankzij de naspeuringen van Gérard Derks weten we dat hij de smederij aan het Kerkpad had in het pand dat bij oudere inwoners van Soest nog bekend is als het "Spreukenhuisje". Onderlaatst, nou ja, enkele jaren terug, heeft de firma Van Hengstum haar 250 jarig bestaan als 'smederij' gevierd. Nu is de periode Gerrit Roest een onderdeel van deze geschiedenis, niet dat het familie geweest is maar Gerrit is wel eigenaar van de smederij geweest. Een van de vaste medewerkers van Van Hengstum B.V., Roel Roest (neef van de schutterskoning André Roest), kan dus ook bogen op het feit dat zijn voorvader al smid geweest is. Waarschijnlijk zal er in de publicatie over de 17de en 18de eeuw over Soest wel meer feiten over deze smederij staan, Gérard Derks en anderen zijn druk bezig om dit boek volgend jaar te kunnen presenteren.

Uit het eerste huwelijk worden twee dochters geboren, **Jannetje** (1773-voor 1806) en **Gerritje** (1780-1873).

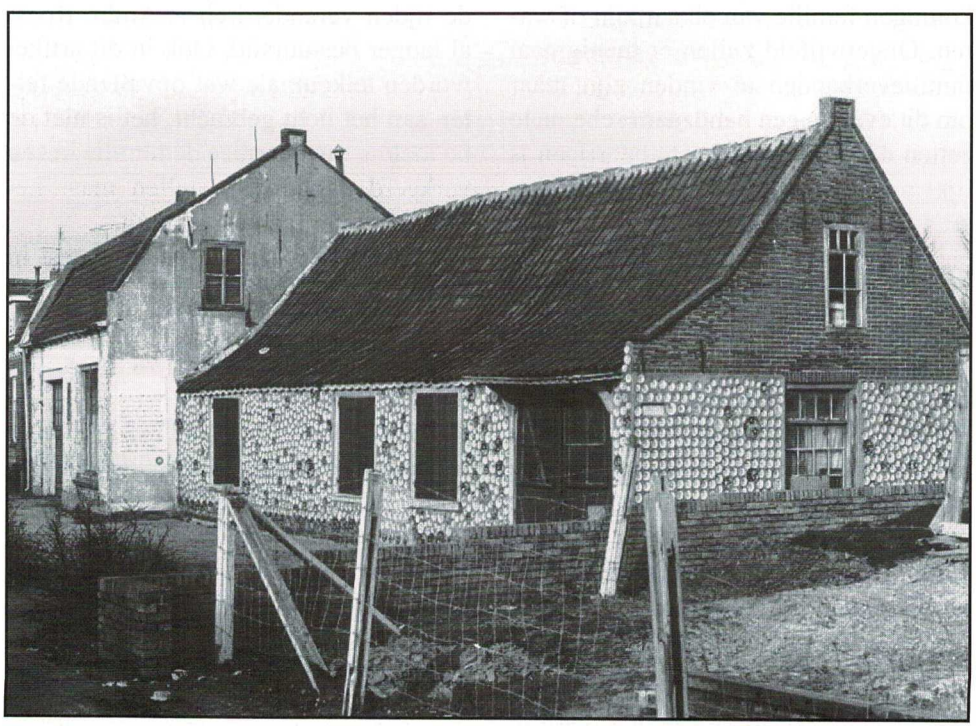

Het geluk mocht voor moeder Gerritje niet lang duren, zij overleed al op veertigjarige leeftijd. Gerrit hertrouwde op 18 oktober 1785 met **Weijmtje Jansen Driest** (1756-1837), zij was wel een geboren Soesterse, haar vader was **Johannes Swaniksz Driest** en haar moeder was **Willemijna Cornelisse Ruijgt**. De families Driest en Ruijgt komen we wel regelmatig tegen in de oude Gildeboeken. Zo tekende **Teunis Jansen Driest** (broer) als oude raad (bestuurslid) de boeken in 1790 en in 1821 was hij zelfs ouderman. Voor dit huwelijk van Gerrit en Weijmtje zijn wel huwelijkse voorwaarden gemaakt in verband met de minderjarige *'voorkinderen'* van de bruidegom. Materieel gezien vullen de echtelieden elkaar mooi aan, Gerrit bracht de smederij in en Weijmtje een blok veen. Wil je ijzer smeden dan moet het heet zijn en de oven werd vroeger met veen gestookt.

De zomer van 1787

't Is al een tijdje geleden maar in een ouder nummer van dit blad (winternummer 89/90) stond een artikel met als titel: "Pruisische troepen trekken door Soest". Omdat Gerrit een van de slachtoffers was besteden we hier ook even aandacht aan. De aanleiding dat de Pruisen door Soest trokken heeft u kunnen lezen in een artikel dat door Mieke Heurneman is geschreven en gepubliceerd is in het zomernummer en najaarsnummer 2008 van dit blad. Op 17 september 1787 werd het gezin Roest overvallen, de ramen werden ingeslagen en er werd allerlei huisraad meegenomen. Voor het repareren van de ramen,*'glazen'*, genoemd was hij 18 gulden kwijt. Toch hadden deze huursoldaten wel een vreemde smaak van plunderen, begrijpelijk is dat ze boter, brood, kaas, spek en koffiebonen meenamen. Maar wat moeten deze militairen nu met 5 vrouwen rokken, 2 vrouwen jakken en een luiermand met vrouwenmutsen? Bij paleis Soestdijk zal het toch verwondering gewekt moeten hebben dat deze soldaten zo vreemd bepakt waren. Gerrit Roest had een totale schade van 177 gulden, een heel bedrag in die tijd. De aangifte van de schade gebeurde pas in 1795, inmiddels was prins Willem V gevlucht en leefden de inwoners van Soest in de Bataafse Republiek. Waarschijnlijk kon de aangifte niet eerder gedaan worden omdat dat als een aanklacht tegen 'bevriende troepen' beschouwd werd. De kans dat er ooit een schadevergoeding betaald is acht ik klein, de papieren van aangifte zijn keurig separaat bewaard, en nooit opgenomen in de jaarrekening van een overheid.

Vader Gerrit Roest is in 1806 overleden. De weduwe Roest-Driest is niet bij de pakken gaan neerzitten, in 1811 kocht ze nog een perceeltje bouwland. Ze zal wel met het motief gehandeld hebben dat 'buurmans grond' maar eenmaal te

koop is, de kavel lag naast de smederij. Toch lijkt het erop dat de smederij niet meer de hoogste prioriteit heeft, in 1813 is **Hendrik Everts** de smid. Mogelijk is het gezin toen verhuisd naar boerderij Dorresteijn, er is namelijk wel een huurcontract van 1819 tot 1823 gevonden. Waarschijnlijk is de smidse vanaf die tijd verhuurd aan Hendrik Everts, deze kocht in 1816 de smederij van de weduwe en kinderen. Opvallend is wel dat geen van de kinderen van Gerrit Roest de smederij heeft overgenomen, het zal niet de reden geweest zijn maar uit reclame oogpunt werkt de naam Roest voor een smidse niet mee!
Uit dit huwelijk zijn vijf kinderen bekend, van dochter **Dirkje** (*1790) is geen overlijden bekend (waarschijnlijk jong overleden), **Cornelis** (1786-1847) woonde 'achter de Eng', **Dirk** (1791-1850) woonde aan de Brink, in de later te bespreken lijst uit 1813 was Dirk een '*gew.* [waarschijnlijk gewezen] *boerenknegt*' en moest zijn moeder onderhouden. **Aart** (1795-1849) woonde ook in Soest achter de Engh. Voor dit artikel is van verschillende mensen informatie ontvangen, zo ook van Antoon Roest uit de Birkstraat. Deze Aart is de betovergrootvader van Antoon Roest.
Deze Aart zal waarschijnlijk ook wel contacten met het Groot Gaesbeeker Gilde gehad hebben, niet dat we zijn inschrijving als lid hebben gevonden. Aart was getrouwd met Hendrikje Willemse Kok. Aart zijn schoonvader Willem Rijkse Kok was tapper in de Teut en in die jaren gastheer voor de teerdagen van het Gilde. Voor het bedienen van de gewone gildeleden zal alle beschikbare hulp wel ingeschakeld zijn en moest Aart misschien wel met de 'emmers bier' sjouwen. Op deze 'emmers bier' komen we nog terug.

Andere schutterskoningen

In de inleiding is al opgemerkt dat er wel familieverbanden bestaan tussen de schutterskoningen uit onze tijd, nu is deze Aart de overgrootvader van één koning en de betovergrootvader van zeker twee koningen. De dochter uit het tweede huwelijk van Aart; Heintje, was getrouwd met Willem van Doorn. Hun kleinzoon Henk van Doorn was koning in 1964 en 1969. In 1965 leek het koningschieten wel op een echte monarchie, zoon Cees volgde zijn vader op als schutterskoning. Ook Jan Grift (koning in 1984) is een betachterkleinkind. We vervolgen met de tweede zoon van Gerrit Roest en Wijmpje Driest.

Jan Gerritsz Roest en Reijertje Pannekoek

Jan Roest is op 3 oktober 1788 te Soest gedoopt, hij trouwt op 22 jarige leeftijd met Reijertje Cornelisse Pannekoek (1782-1860). De bruiloft vond in de winter (5 februari 1811) plaats, gezien de zwangerschap van Reijertje kon

niet tot mei gewacht worden. Op 15 mei 1811 werd hun eerste zoon **Gerardus** (1811-1835) geboren. In de gildeboeken komen we hem tegen als Gerrit Janse Roest en eist de 'kaper' rond 1830 op. Ook dit gebruik is al heel oud in het Groot Gaesbeeker Gilde, de oudste zoon erft dan het lidmaatschap van zijn overleden vader en hoeft geen inschrijfgeld te betalen. De tweede zoon komt in de volgende alinea aan de beurt. Dan volgen er nog vijf zonen; **Cornelis** (1814-1841), **Johannes** (1816-1872), in de jaarrekening van het gilde uit 1835 komen we hem vermoedelijk tegen, er wordt een J. Janse Roest lid. **Jacobus** (1817-1847) wordt lid in 1845, hij heeft niet lang kunnen profiteren van zijn lidmaatschap. **Nicolaas** (1819-1884) en **Willem Frederik** (1822-1828). Tenslotte werd nog een dochter **Elisabeth** (1823-1824) geboren, vader Jan was op 30 juli 1823 overleden en zwager Gerrit Pannekoek heeft de aangifte van de geboorte op 5 oktober 1823 bij de Burgerlijke Stand gedaan.

Over de beroepen die Jan uitgeoefend heeft valt ook nog het een en ander te beschrijven. Het meest tot de verbeelding sprekende beroep is toch wel 'garde champêtrie' oftewel veldwachter. De gedachte aan Bromsnor in de legendarische televisieserie Swiebertje die gezellig bij de dienstbode van de burgemeester gaat koffiedrinken, geeft wel een parallel met 'onze' Jan Roest. Hij zal ook wel regelmatig in het gemeentehuis aan de koffie gezeten hebben. Zijn schoonvader Cornelis Pannekoek was lange tijd schout en/of secretaris van Soest en daarmee de hoogste ambtenaar. Jan is al in de Franse tijd (onder Napoleon Bonaparte) als veldwachter aan het werk gegaan; vandaar de mooie benaming van garde champêtrie, in het zuiden van het land werd door de bevolking gewoon sjampetter gezegd, misschien in Soest ook wel. Na 1817 is hij geen veldwachter meer, of hij er zelf de brui aangegeven heeft of ontslagen is is niet bekend, hij zal wel zijn verdiensten van 45 gulden hebben moeten missen. Let wel op dat dit het jaarlijkse inkomen was. Jan ging verder als daghuurder, misschien qua verdienste wel een vooruitgang. Wim Routers heeft enkele jaren terug de lijst "Namen en ouderdom mitsgaders der goedheid van de inwoners van Zoest, aangemaakt den 3-4-5-6 meij 1813" getranscribeerd. Van alle hoofdbewoners staat het beroep en het jaarinkomen vermeld. Er waren 126 daghuurders en dagloners in Soest die gemiddeld 132 gulden per jaar verdienden, er was maar één daghuurder (Willem van den Berg) die minder verdiende dan Jan Roest (25 gulden). Maar Willem van den Berg was 72 jaar oud en hij 'geniet uit de arme kost'.

Soester politiehistorie

Onder deze titel heeft W. ter Haar een beschrijving van onze plaatselijke

hermandad gemaakt. Over de hierboven beschreven periode heeft hij andere feiten gevonden, zo is bij hem de eerste garde champêtre Cornelis van 't Klooster en deze zou 143 gulden per jaar verdienen. Over Jan Roest wordt niets geschreven, verder heeft hij geen hoge dunk van zijn vroegere voorgangers gehad. Hij schrijft: "*vaak konden de veldwachters in de eerste helft van de negentiende eeuw noch lezen noch schrijven*". Hoe het met rekenen zat weten we niet, wel dat er rond Cornelis van 't Klooster een storende rekenfout in dit boek vermeld staat. Cornelis begint als 18 jarige garde champêtre in 1812 en overlijdt op 47 jarige leeftijd in 1830, of zouden veldwachtersjaren dubbel tellen.

Terug naar Jan Roest: het derde beroep dat bij Jan Roest vermeld werd is kastelein, wanneer hij dat uitgeoefend heeft is niet bekend maar een combinatie van veldwachter en kastelein lijkt mij een hele handige zet.

In dit artikel staat natuurlijk de relatie van de familie Roest en het Groot Gaesbeeker Gilde centraal, de vondst van de vermelding dat Jan net als zijn broer Cornelis in 1807 nieuwe 'ingangers' - dus leden – geworden zijn is dan ook een mooie opsteker. Gezien het jaarinkomen van Jan is het inkopen van het lidmaatschap wel een financiële aderlating, dat inkopen kostte namelijk 9 gulden. Later komen we Jan in 1812 weer in de boeken tegen, er is aan hem een bedrag van 4 gulden en 10 stuivers uitbetaald, waarvoor is niet duidelijk. In 1814 betaalt Reijertje Cornelisse Pannekoek voor haar 'emmer bier' één gulden en 10 stuivers. Heupers heeft dit gegeven in zijn boeken ook vermeld, helaas niet wat de traditie van dit gebruik was. Uit de gildeboeken blijkt dat vrouwen waarvan de echtgenoot al lid was zich konden inkopen met deze figuurlijke emmer bier, opvallend is dat gewoon de meisjesnaam genoteerd staat. Misschien was de emancipatie toen toch verder dan dat we nu denken. Voor diegenen die een hele 'emmer bier' wel veel vinden: het bier bevatte toentertijd minder alcohol dan tegenwoordig en hoeveel liter zou er in een dergelijke emmer gezeten hebben? Na het overlijden van Jan zet Reijertje de tapperij voort, in de gildeboeken is de vermelding gevonden dat de weduwe Roest in 1836 kastelijnse was. Hun tweede zoon was;

Anthonij Jacobus Roest en Hanna Brede

Anthonij is op een bijzondere dag geboren: 25 december 1812. Ook heeft hij volgens de overlevering bijzondere doopnamen gekregen, hij is vernoemd naar Anthonij Jacobus Schutter. Wie was deze Schutter waarvoor de adoratie zo groot was dat vader Jan Gerritsz Roest zijn tweede zoon vernoemde en zelfs zijn schoonvader passeerde? Anthonij Jacobus Schutter was de maire (burgemeester) van Soest vanaf

1810 tot zijn plotselinge overlijden op 16 januari 1813. Het is een gewaagde veronderstelling maar de maire was verantwoordelijk voor het ronselen van dienstplichtige militairen voor het leger van Napoleon. Zou maire Schutter door Jan Roest te benoemen tot veldwachter hebben voorkomen dat Jan mee op de fatale veldtocht naar Rusland had gemoeten? Anderzijds woonde Jan ook met zijn gezin in een privé huis van Schutter. Diens weduwe hertrouwde met de heer Snouckaert van Schauburg, op de adreslijst van 1820 vinden we de woning in de buurt van de Oude Kerk.
Of de winter van 1836 koud geweest is weten we niet, wel dat Anthonij wat warmte en genegenheid zocht en vond; hij werd op 8 november 1836 vader van een dochter Johanna. Er waren wel twee probleempjes, hij was nog niet getrouwd en de moeder van het kind was wel erg jong; namelijk 15 jaar. Op 6 december 1836 trouwt hij met Johanna Bredie te Benschop en wordt het kind erkend.
In de inleiding is geschreven dat er bij deze familie niets kwam aanwaaien, toch lijkt het erop dat er een uitzondering gemaakt moet worden voor kinderen, dit echtpaar kreeg maar liefst 16 kinderen. Wel was de kindersterfte ook hier aanzienlijk. **Johanna** (1836-1913) was al genoemd, huwde met Jacobus Gijsbertus Seezink. **Frederik** (1837-1839) werd geen twee jaar, **Reijertje** (1839-1839) net een half jaar, weer een **Frederik** (1840-ca.1909), **Rijkje** (1843-1846), een levenloos geboren zoontje (1845), **Gerardus Jacobus** (1847-1848), nogmaals een **Rijkje** (1849-1928) zij huwde met Peter Dorresteijn. **Anthonie** (1851-?) werd mogelijk lid als Toon Teunisse Roest in 1879. **Jan** (1852-1926) was arbeider en trouwde met Gerritje Roeten, zij moesten huwelijksdispensatie aanvragen omdat zij derde graads verwant waren. Dan volgt **Gerardus** (1855-ca.1942), Jacobus wordt in de volgende alinea behandeld, **Cornelis** (1858-1928), **Willem** (1860-1945) werd bloemist en verhuisde met zijn vrouw Betje Helderman naar Baarn. Wederom werd een kind onder de naam **Johanna** (1863-1923) gedoopt, terwijl haar oudere zus gewoon in leven was. Johanna trouwde met de kleermaker Bernardus Mets, en tenslotte **Cornelia** (1866-192?). De eerste elf kinderen zijn in Soest geboren, de volgende vier in Baarn en tenslotte de jongste dochter in Soesterberg. Het gezin woonde toen in het pand met nummer D 76a.
Ook qua beroepen heeft Anthonij een aardige variatie gehad, zo staat hij vermeld als schoenmaker, landbouwer en spoorwegwachter. Schoenmaker zijn in een tijd dat het merendeel van de bevolking dagelijks op klompen liep zal wel geen vetpot geweest zijn, de periode in Baarn (ca. 1856-1865) was hij landbouwer maar de vrees is dat dit maar een klein boerenbedoeninkje was. Als spoorwegwachter moet hij wel bij het traject Utrecht-Amersfoort gewerkt

hebben, anders moet men de benaming spoorwegwachter wel erg letterlijk nemen; de spoorlijnen Amersfoort-Amsterdam en Baarn-Utrecht zijn pas aangelegd na het overlijden van Anthonij op 6 maart 1868.
In 1848 worden ene T. Roest en zijn vrouw lid van het groot Gaesbeekergilde. Dat dit bovenstaand echtpaar is wordt bevestigd in 1855 want dan betaald Hanna Brede haar emmer bier. Uit de gildeboeken blijkt dat het goede jaren voor het Gilde waren, er waren veel nieuwe ingangers en er was elk teerjaar een batig saldo. De band met de rooms-katholieke kerk was toen erg sterk en pastoor W. Steenhoff wist wel een bestemming voor dat batige saldo, namelijk de nieuwe Petrus en Pauluskerk. Naast deze schenkingen werd ook een tweetal leningen door het Gilde aan het kerkbestuur verstrekt. Iets wat tegenwoordig ook weer actueel is betreft de betaling van de inzet van politie bij de Gildefeesten. Dat dit niet nieuw is lezen we ook in de Gildeboeken, bij elk teerfeest wordt er een bedrag betaald voor het '*oppassen*'. Eerst 6 gulden aan de '*diender en veldwachter*', later 12 gulden aan de '*policie*'.

Jaap Roest en Gerritje van Achteveld

Jaap is geboren in Baarn op 23 september 1857 en gedoopt als Jacobus. In zijn kinderjaren is hij met zijn ouders verhuisd naar Soest. Jacobus trouwt te Soest op 21 oktober 1893 met Gerritje van Achteveld (1863-1938), hoewel haar achternaam anders doet vermoeden was ze geboren te Hoogland, bij haar trouwen zal ze wel in Soest gewoond hebben. Jaap en Gerritje gaan wonen in 't Soesterveen, aan het einde van de huidige Smitsweg. Daar zou volgens een vage bron Jaap de boerderij al in 1887 hebben laten bouwen. Dit klinkt eenvoudig maar voor deze mensen past toch zeker grote bewondering, zonder 'oud geld' toch een redelijk boerenbedrijf opstarten en in stand houden. In het boekje "Verdwenen plekjes van Soest en Soesterberg" geschreven door B.J. van Os en getekend door W.M.E. ter Horst-van de Rotte en G.J. ter Horst-Koudijs wordt dit pand ook beschreven. De fraaie pentekening is met toestemming afkomstig uit dit boekje.

Jaap en Gerritje kregen drie kinderen; **Anthonius Arnoldus** (1896-1926), Arnoldus Johannes volgt in de volgende alinea en **Johanna Hendrika** (1901-1905). Toon, de oudste zoon, leek een mooie toekomst te krijgen; hij was in dienst bij de Gemeentewerken in Soest. Onverwacht is hij tragisch aan zijn einde gekomen, in de Soester Courant van 13 februari 1926 lezen we bijna letterlijk wat er gebeurd is. Toon was getrouwd met Petronella de Ruijgt, haar zus lag in scheiding en op de bewuste zondagmorgen had ze al woorden met haar ex-man gehad.

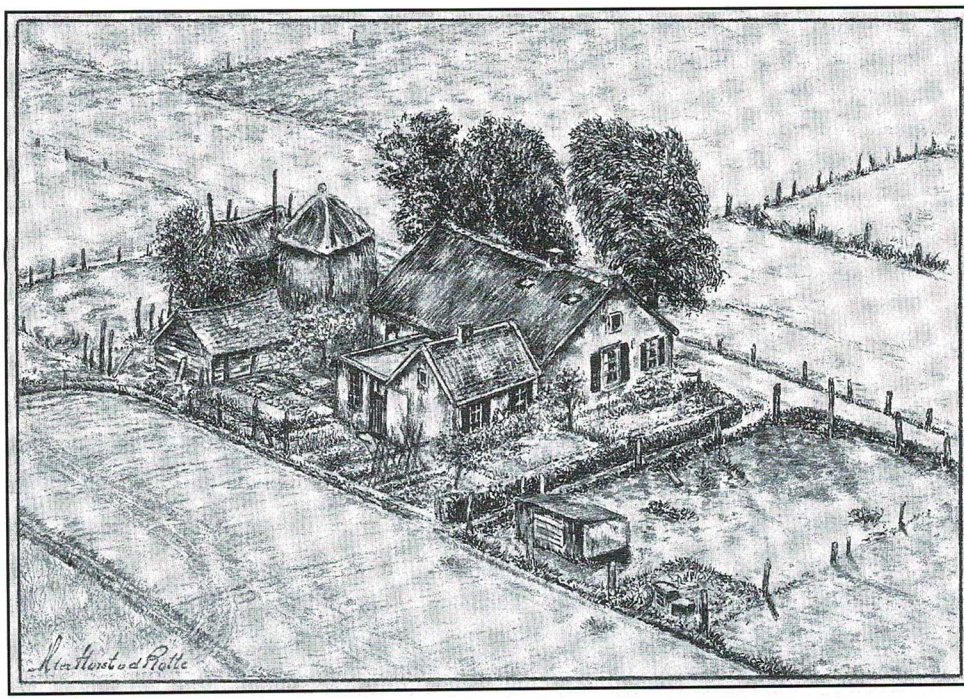

Tekening gemaakt door W.M.E. ter Horst-van de Rotte, de boerderij van Jaap en later Arie Roest

Op de zondagmiddag 7 februari kwam deze wegwerker Martens (de naam stond toen al volledig in de krant) Toon Roest op de Eng tegen. Ze hebben nog wat woorden gehad en pardoes pakte de dader zijn revolver en schoot Toon met twee kogels neer. Toon wist nog een enkele stap te lopen maar stierf vrijwel onmiddellijk. De dader vluchtte wel weg maar kon nog dezelfde middag aangehouden worden. De weduwe bleef achter met drie kleine kinderen.

Jaap was daggelder, soms werd hij ook wel landbouwer genoemd. 's Zomers ging hij in de Eemnesser polders gras maaien, ze bleven dan met anderen in het veld slapen. Later in het seizoen begon het zichten van de rogge, Gerritje ging dan mee om de schoven te binden. De rest van het jaar zal hij zeker ook allerlei werkzaamheden gedaan hebben zoals sloten schonen, dorsen of turf steken.

In de Nieuwe Amersfoortsche Courant van 18 november 1908 staat er een verslag van een proefveld rogge wat

gelegen was op de grond van J. Roest. Het was enerzijds met kunstmest bemest en anderzijds met *twee tweepaardsvrachten stalmest*. Nu was deze mest op 2 are gegooid omdat de buurman niet wilde dat het kunstmestproefveld zou winnen. Natuurlijk was volgens de krant het kunstmestperceel economisch winnaar want het verslag was geschreven door de kunstmesthandelaar.

Of Jaap ooit lid van het gilde is geworden is twijfelachtig, volgens de huidige reglementen die gebaseerd zijn op oude tradities mogen alleen geboren Soesters lid worden. Vroeger was bezoek aan een kroeg veel gebruikelijker dan tegenwoordig, van Jaap is bekend dat hij wel eens bij Driekus Butzelaar terecht kwam. Daar zal hij zeker de Gildebroeders ontmoet hebben, in die

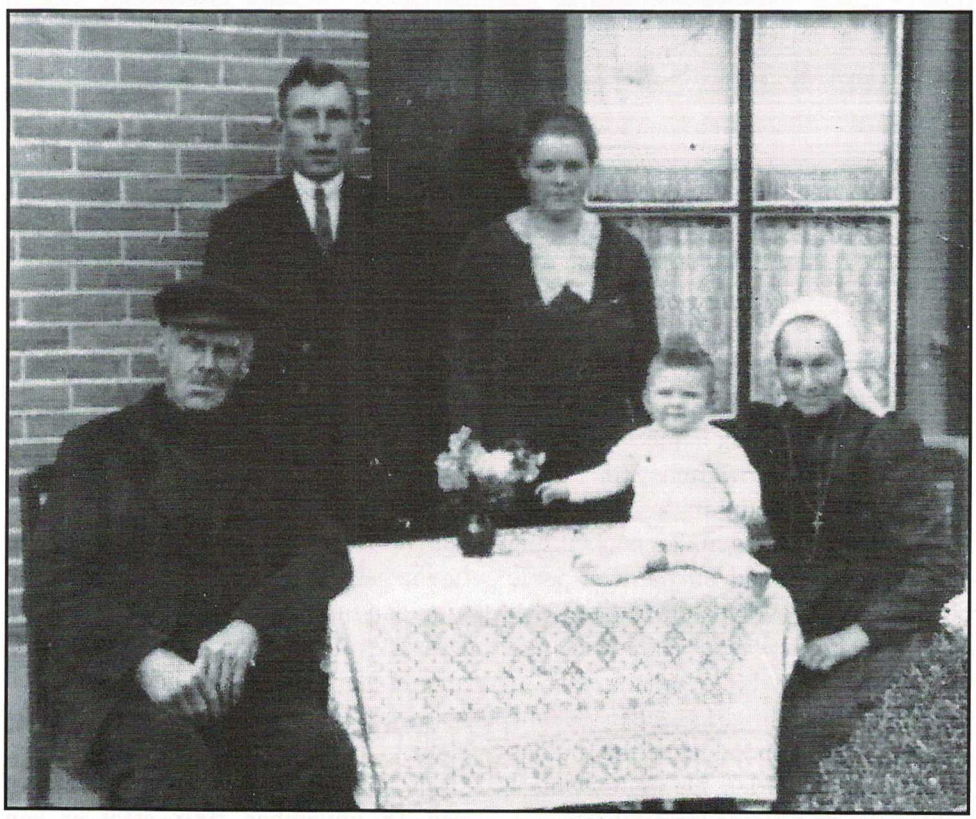

Foto collectie familie Roest, drie generaties Roest rond 1933.

tijd werd daar ook weleens geteerd. Volgens de overlevering werd er weleens een stamgast van 'Driekus over de plank' met de kruiwagen thuisgebracht, of belandde eerst in de naastgelegen sloot.

Aan het einde van de 19de eeuw lijkt er een neergang in het gilde te bespeuren, daar zullen verschillende oorzaken voor zijn. Uit de rekening van de teerdagen komen we in het begin van de 19de eeuw de vermelding van een uitkering aan de '*zieke leden*', het is een klein bedrag voor een paar leden. Aan het einde van die eeuw wordt geschreven over een uitkering aan de '*werkende klasse*' en is het een aanzienlijk bedrag (daggelders kregen dus geen vrij voor de teerdagen). Er was wel eens een uitgekookt figuur die meldde dat hij werken moest en dus de uitkering opstreek, hij ging dan bedienen in de gelegenheid waar de teermaaltijd plaatsvond en zal dan wel een hapje '*mondkost*' mee gegeten hebben. Verder werden de nieuwe ingangers vanaf 1895 niet meer vermeld en de laatste bladzijden van het gildeboek maken een onvolledige indruk. Het waren de jaren van de wereldwijde 'Agrarische Depressie', het gilde zal dat ook wel in de opbrengst van de landerijen hebben kunnen bemerken. Dit zal mede invloed gehad hebben op de wat bekoelde relatie met de rooms-katholieke kerk. Vader Jaap zelf overlijdt op 23 februari 1934 te Soest. Op de familiefoto zien we Gerritje met een cornetmuts op haar hoofd, deze muts werd vaak gedragen door vrouwen uit Hoogland en verder de Gelderse Vallei in. We vervolgen met de tweede zoon;

Arie Roest en Geertje Kok

Arie is geboren op 5 november 1898 en gedoopt met de namen Arnoldus Johannes. Hij trouwt te Amersfoort op 11 februari 1931 met Geertruida Aleida Kok (1907-1987). Geertje is geboren te Amsterdam, haar vader was werkzaam bij de spoorwegen. Arie heeft Geertje ontmoet op de kermis, zij woonde toen met haar familie in Amersfoort. Ze kregen 13 kinderen, op het moment van schrijven zijn er vier overleden. Bertus, Antoon en Arie en Truus zijn overleden. Zoon Piet wordt in de volgende alinea behandeld.

Arie is ook lid van het Groot Gaesbeeker Gilde geweest, de oudste zoon Timo heeft de 'kaper opgeëist', en hoefde dus geen inschrijfgeld te betalen. Arie was lid tijdens de wederopstanding van het Groot Gaesbeeker Gilde eind jaren 50 van de vorige eeuw. Er waren enkele roerige vergaderingen waarin het oude bestuur verantwoording moest afleggen voordat de nieuwe ouderman Wim Schimmel zijn reorganisatie kon doorvoeren, op deze vergaderingen was Arie Roest een van de mannenbroeders die durfde door te vragen naar het beleid in voorgaande jaren. Waarom was Arie er zo gebrand op om het verleden op

te rakelen? Was het een nobele strijd van arbeid tegen kapitaal? Was het een strijd tegen de 'gevestigde orde'? Wie had ervoor gezorgd dat het gilde met zijn landerijenbezit nog steeds na zeker 400 jaar bestond? De grote boeren die het bestuur vormden en de regels voor het landgebruik bepaalden of de keuterboeren die hoge pachtprijzen opbrachten omdat ze de grond goed konden gebruiken?
In het eerder genoemde boekje van Ben van Os wordt ook Arie nog even aangehaald. Idyllisch werd er geschreven; *Arie had overdag een baan en boerde wat in zijn vrije tijd.* Ik denk niet dat Arie en Geertje wisten wat 'vrije tijd' was. De werkweken waren nog zes dagen en dan wachtte thuis wel weer het een en ander, voor Geertje was het onderhouden van het gezin al bijna een dubbele dagtaak. Gezien de crisisjaren en het kinderrijke gezin zal Arie wel alles hebben moeten aanpakken wat op zijn weg kwam. Bij zijn beroepen zijn dan ook vermeld los arbeider, stukadoor en landbouwer. Hun boerenbedrijf dat hij van zijn ouders overgenomen had was geadresseerd als Smitsweg 51A. Mevrouw Jo Koot vertelde pas nog dat Arie Roest op de Eng aardappels ging rooien en er een hele reut kinderen meehielp. Piet wist dat ze 400 roeden (ca. 0.56 ha.) piepers verbouwden, in de nazomer gingen ze zaterdags met de hand rooien en overal een heel of half mud wegbrengen. Ondanks de vele handen was het toch avond voordat ze klaar waren.
Eind jaren zestig moest hun boerderij wijken voor nieuwbouw, er werden flats gebouwd. Nu is er weer sprake dat deze flats gesloopt zullen gaan worden, ze kunnen misschien wel weer een leuk boerderijtje herbouwen.
Arie is overleden op 8 augustus 1981, Geertje op 2 januari 1987, we vervolgen met;

Piet Roest en Fien van Bekkum (1943-1999).
De aanleiding voor Piet en Fien om lid van het Groot Gaesbeeker Gilde te worden was het koningschap van Wim Hartman (1929-2008). Deze vrijgezel schoot in 1975 het laatste stuk hout van de koningsvogel naar beneden. Maar een koning zonder koningin is wel erg kaal dus vroeg Wim Hartman zijn danspartner van de Soester Boerendansgroep Coby de Bruin als koningin. Deze stemde daarin toe en zij vroeg twee vriendinnen als hofdames ter versterking; dit was dus onder andere Fien. Voor Wim Hartman was de troonsafstand meteen het einde van zijn activiteiten voor het gilde. Waarschijnlijk zijn enkele opmerkingen over dit gelegenheidspaar wat verkeerd gevallen. Anders was het voor Fien en Piet Roest, dit was juist het begin van het lidmaatschap en betrokkenheid.
Piet belandde met zijn beroep net als zijn vader ook in de bouw, hij was

metselaar. Van hun kinderen heeft Robert Roest misschien wel de meeste naamsbekendheid, deze Robert was profvoetballer bij onder andere FC Utrecht. Dochter Letty woont in Amsterdam. Maar de zoon waar het om draait in dit verhaal is;

André Roest en Wilma Horst

Voor André werd 31 augustus 2008 de dag dat zijn inzet voor het Groot Gaesbeeker Gilde bekroond werd met het koningschap. Als jonge jongen al in 1977 begonnen als tamboer in het korps heeft hij zich al op verschillende terreinen bezig gehouden met het gilde. Zelfs met het administratieve beheer van het oudste goederenbezit van het gilde - de landerijen - heeft hij bemoeienis, dit vanwege zijn bekendheid met de regelgeving. Ook zijn huidige beroep sluit weer aan bij de inleiding van dit verhaal, hij is relatiebeheerder van agrarische klanten bij een regionale bank die zijn wortels ook in de landbouw heeft. Dus hier treft hij weer de traditie van 'oud geld' en 'zuur verdiend geld' aan.

André en Wilma Roest hebben drie kinderen waarvan twee zoons, of deze later hun vader in de voetsporen van het gilde volgen is nog afwachten. Dat de kinderen geboren zijn te Baarn in het ziekenhuis, is niet het probleem want de hedendaagse gildestatuten vertalen "geboren in Soest" als "het woonachtig zijn van de ouders in Soest ten tijde van geboorte van het kind". Een minder voor de hand liggend voorbeeld daarvan is de voormalige ouderman Wim van den Breemer (1940-2007), zijn wieg stond vanwege de evacuatie in mei 1940 in Westwoud (Noord-Holland)

Tenslotte

Ook voor dit artikel zijn verschillende mensen behulpzaam geweest, natuurlijk de voormalige werkgroep Eemland en de huidige werkgroep Genealogie en Historisch Onderzoek voor verschillende genealogische gegevens. Ook André en Wilma Roest verleenden hun medewerking evenals vader Piet en oom Jan en tante Rita Roest. Mijn dank aan allen.

GERAADPLEEGDE LITERATUUR;

Soest bij kaarslicht en tuitlamp van E. Heupers.
De gilden van Soest van E. Heupers.
Soester Politiehistorie van W. ter Haar.
Verdwenen plekjes van Soest en Soesterberg van B.J. van Os.
Diverse jaargangen van Zoys tot Soest.

Archieven

Gildeboek van 1780 tot 1907.
Diverse registers in Gemeente archief Soest met dank aan J.J. Piekema

De leden van de Historische Vereniging Soest werken in een aantal werkgroepen om onderzoek te doen en gegevens vast te leggen. Voor nadere informatie kunt u met de contactpersonen overleggen, te weten:

Werkgroep:

Archeologie	: de heer J. van der Putten,	06 27030981
Genealogie	: de heer W. Routers, routers@wanadoo.nl	035-6010169
Mondelinge geschiedenis	: de heer W.P. de Kam, wim.de.kam@wolmail.nl	035-5880048
Contact Gemeentelijke Monumentencommissie	: de heer H. Gerth,	035-6016635
Contact Museum Oud Soest	: de heer W.P. de Kam, wim.de.kam@wolmail.nl	035-5880048

De contributie per jaar € 20,- voor leden in Nederland
€ 25,- voor leden in het buitenland
€ 35,- voor het bedrijfsleven

Betaling contributie op rekeningnummer 3599.02.235
Betaling bijzondere evenementen op rekeningnummer 3159.91.720

Losse nummers : Verkrijgbaar bij de secretaris.
Leden € 2,50
Niet-leden € 5,00

INHOUDSOPGAVE VOORJAARNUMMER 2009

	Blz.
"'t Vrije volk van Zoest", Bataafse revolutie in Soest(deel 1)	1
Een aangrijpend verslag van onderduik, verraad en redding…	15
Van sjampetter tot schutterskoning, de familie Roest.	23